

VÍTĚZSTVÍ

Hned jak se Tito 27. října vrátil do Bělehradu, navštívil královské paláce ve čtvrti Dedinje a vydal příkaz, aby byly obnoveny. Šlo o symbolický čin, který přesahoval vlastní příchod nového vládce, jehož moc byla založená na zdařilé revoluci. Vládce, který se usídlil v rezidenci dynastie Karađorđevićů, byl totiž, jak napsal Dušan Bilandžić, „pasák z (chorvatského) Záhori“, což pro obyvatele Bělehradu, ale nejen pro ně, nýbrž i pro Srby vůbec, znamenalo skutečnou pohanu.⁸⁸² Královské rezidence byly víc zanedbané než poškozené. Dokonce z nich nebyl odstěhován nábytek ani další inventář. Tito si pro sebe vybral Bílý dvůr, který nechal vystavět kníže Pavel v moderním klasicistním stylu a který byl před válkou rekonstruován. Ponechal si však i Starý palác krále Alexandra stejně jako ještě nedokončenou vilu rodiny Acevićových na Rumunské třídě č. 15, kterou později přejmenovali na Užickou na památku dnů, kdy poprvé pocítili, jaké to je, být u moci. Starý palác byl určen významným hostům a prezidentům cizích států, Bílý dvůr Tito používal jako pracovní prostory, zatímco vila v Dedinji sloužila jako soukromá rezidence. Později zabral i několik sousedních vil a zahrad, čímž byl vytvořen větší komplex, který nechal obehnat zdí. Brzy se vila v Dedinji stala jeho hlavním bydlištěm v Bělehradě. Ve dvoře nechal postavit sochu koně jako vzpomínku na zvíře, na němž cválal ve válce, a vedle něj i sochu smrtelně zraněného Iva Loly Ribara.⁸⁸³ I když podle protokolu neměl nárok na tyto budovy, protože nebyl prezidentem státu, ale jen předsedou vlády, vůbec mu to nevadilo, stejně jako jeho regentům a později předsedovi předsednictva svazové skupštiny (jugoslávského parlamentu), Ivanu Ribarovi, který formálně plnil funkci hlavy státu.⁸⁸⁴ V Bílém dvoře Tito slavnostně přivítal nový rok 1945, který byl již ozářen očekávaným vítězstvím. Jeho přátelé ho poprvé viděli tančit valčík s kolegyněmi, které většinou „měly granáty a revolvery na opascích“. Jedinou hořkou pilulkou

882 D. Bilandžić, *Povijest*, c. d., s. 248.

883 Tamtéž, s. 235.

884 Tamtéž, s. 185.

byl anonymní dopis, který se našel mezi novoročními přáními a ve kterém byla otázka: „Jak se cítíš v cizím domě?“ Tito okamžitě opustil Karađorđevićův palác a už se nikdy více do něj nevrátil natrvalo.⁸⁸⁵ V jiných případech však nebyl nikterak zdrženlivý a ani neměl nepříjemné pocity, když si potřeboval přisvojit majetek bývalých vládců. Když v palácovém sklepení v Dedinji našli truhly plné zlata a drahocenností, které Tito díky své zámečnické zručnosti bez jakýchkoli obtíží otevřel, jeho přítel, generál Moma Đurić, mu radil, aby vše poslal do Národní banky, protože k čemu by nám to bylo?! „Ále, Đurići, jen nech být! Budeme potřebovat i tohle.“⁸⁸⁶

Zapomněl na článek, který v květnu 1939 uveřejnil v *Proleteru*: „Politická práce člena strany nemůže být oddělena od jeho soukromého života. To je také podmínkou, aby si komunista získal důvěru mas.“⁸⁸⁷

Tito: lovec a hedonista

Tito se při přivlastňování královských rezidencí samozřejmě neomezil jen na Bělehrad, přivlastnil si i další vily, paláce a lovecké revíry, které Karađorđevićové užívali před válkou (kromě Oplence u městečka Topola, kde měli hrobku), a byl přitom velkorysý i ke svým spolupracovníkům. Dovolil jim, aby se zmocnili vil, které byly roztroušené na kopcovitém Dedinji, exkluzivní bělehradské čtvrti, často je zval k sobě, na partie biliáru, filmová představení, a především na lov, který byl stvrzením dosaženého postavení, protože nikdo z nich před válkou lovec nebyl. Lov byl v nové realitě zvláštní symbolickou hodnotou, již soudruzi potvrzovali přináležitost k vládnoucí elitě. Postupně se změnil v rituál, který bylo třeba dodržovat. Bylo přesně určeno, co kdo smí ulovit; člen rady federace to či ono, svazový ministr o něco více, člen předsednictva ještě víc. A Tito nejvíc.⁸⁸⁸

Tito byl vášnivý lovec a rád se chlubil svými schopnostmi. Na konci roku 1953, když jej sužovaly velké revmatické bolesti a krize týkající se Terstu dosáhla jednoho ze svých vrcholů, Italové intrikovali proti dohodě o vojenské spolupráci mezi Jugoslávií, Řeckem a Tureckem a zároveň Milovan Đilas uveřejňoval své

885 V. Dediđer, *Novi prilozii*, II., c. d., s. 938; *Novi prilozii*, c. d., III., s. 138, 139.

886 Kult Josipa Broza Tita, II, <http://www.nrbg.rs/content/view/blog/134/153>, s. 6.

887 J. Broz Tito, *Zbrana dela*, 4., c. d., s. 184.

888 M. Đilas, *Tito*, c. d., s. 202; AS, Dediđer, t. j. 264, *Vyprávění M. M. (Mile Milatović), Feudalizem na lovu; T. Jakovina, Američki komunistički saveznik. Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države 1945–1955, Profil, Srednja Evropa, Zagreb, 2003, s. 192.*

heretické články v listu *Borba*, Titovy myšlenky v kraňském revíru a rezidenci Brdo se točily především okolo velkého kozorožce na svazích Triglavu. Když přišla zpráva, že ho zahlédli, Tito okamžitě odjel na lov. Jeden z jeho přátel si poznamenal: „Během celého svého pobytu ve Slovinsku čekal, až bude sníh a přijde ta zpráva. Toužil ho složit už čtyři roky.“⁸⁸⁹ V pokročilém věku, v dubnu 1975, zastřelil medvěda, jehož kůži mezinárodní komise na výstavě střeozemních států ocenila jako trofej, již bylo uděleno první místo v tomto sportu. Tito byl šťastný.⁸⁹⁰ Když při jakési další příležitosti na lovu v Karpatech rumunský diktátor Nicolae Ceaușescu zastřelil medvěda, jenž byl oceněn více body než ten jeho, byl roztrpčen a pronesl: „Něco takového bych já svým hostům nikdy neudělal.“⁸⁹¹

Jak šla léta, počet státních zabraných knížecích nebo hraběcích majetků se zvětšoval. A z nich Titovi plynul značný výnos.⁸⁹² Zde se však sluší říci, že v soukromém životě Tito nejraději jedl obyčejná jídla venkovské kuchyně z chorvatského Záhoří a prohlašoval, že cviček (slovinské víno s nižším obsahem alkoholu – pozn. překl.) je lepší než šampaňské.⁸⁹³ Jídlo a pití, které bylo určeno pro jeho stůl a do domácností nejužšího politického vedení – dohromady dvaceti čtyř rodin – bylo přísně kontrolováno, procházelo totiž sedmero kontrolami. O tom, co bude Tito jíst a pít, rozhodoval Stevo Krajačić a později i Jovanka, třebaže vůbec nerozuměla vaření.⁸⁹⁴

Protože Tito nemohl počítat s tím, že by dojem, kterým chtěl působit, vyplýval z jeho ideologické autority, jak tomu bylo u Lenina a Stalina, musel své charisma vytvořit předváděním moci, jehož součástí byl i rozmařilý způsob života. Nešlo však jen o to, nýbrž o skutečnou vášeň hromadit majetek, jíž bez rozpaků propadl, třebaže se ji pokoušel skrývat.⁸⁹⁵ Při chamtivém drancování se vždy mohl spolehnout na pomoc agenta NKVD Ivana Krajačiće-Steva, který měl stejné choutky jako on. Dopisy z prvního poválečného období, které mu Stevo posílal, jsou výmluvné: „Milý Starý, posílám ti tři opasky a jednu zlatou tabatěrku a taky dva

889 S. Dabčević-Kučar, '71, II. c. d., s. 838; AJ, 837, KPJ, IV-5-b, K 49, Zabeleške o boravku u Sloveniji. Zapisao Tića Stanojević, 25. 12. 1953, 26. 12. 1953, 7. 5. 1954; J. Ridley, c. d., s. 407, 408.

890 D. Čosić, Piščevi zapisci (1969–1980), c. d., s. 272, 273; AS, Dedijer, t. j. 264. Výprávění M. M. (Mile Milatović), Feudalizem na lovu. Mandić, S Titom, s. 112.

891 AS, Dedijer, t. j. 298, Novi prilozii, IV, Deveto poglavje, s. 12.

892 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 889.

893 M. Đilas, Tito, c. d., s. 191, 195; F. Lindsay, Ognji v noči. Z OSS in Titovimi partizani v medvojni Jugoslaviji, Zveza združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Društvo Partizanska knjiga, Ljubljana, 1998; AS, Dedijer, t. j. 217. Mandić, S Titom, s. 152.

894 M. F. Kranjc, c. d., s. 110.

895 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 845–851.

náhrdelníky. Myslím, že je budeš moci někomu věnovat, až pojedíš nahoru (do Moskvy). Odborníci tvrdí, že plášť z té šedé látky by byl velmi dobrý, tak ti jí posílám tři metry na trenčkot.“ A ještě: „Posílám ti i dvě zlaté dózy na cigarety, stolní a kapesní. Myslím, že by se ta stolní pěkně vyjímal na tvém nočním stolku.“⁸⁹⁶

Tito vlastnil i automobily, které dostal od Stalina, Chruščova, britské královny, ale také od Slovinska (rolls-royce), nemluvě o mercedesu, který „zdědil“ po Ante Pavelićovi. Měl kočáry, loď *Galeb* (Racek, pozn. překl.), plachetnici krále Alexandra Karađorđeviče, velkou sbírku soch, obrazů, koberců a dalších muzeálních předmětů.⁸⁹⁷ Tento styl života připomínající nějakého habsburského arcivévodu logicky změnil i jeho vzhled. Zatímco během partyzánského boje svou postavou, a především jako by vytesanou tváří připomínal ptáka dravce, „na svobodě“ se brzy zaokrouhlil a proměnil se v jakéhosi blahosklonného bracha. „Zdálky,“ všiml si diplomat Bogdan Radica, který brzy po válce uprchl na Západ, „se velmi podobá Stojadinovići (předválečný předseda vlády – pozn. překl.). V Bělehradě mu říkají Göring a v Záhřebu Titler.“⁸⁹⁸

Jeho plat byl na počátku skromný, prakticky symbolický, přičemž nikdo nekontroloval, kolik stojí „dvůr“ (později byl tento termín změněn na „maršalát“), neboť neexistoval žádný rozdíl mezi soukromými a veřejnými výdaji. Teprve na konci roku 1952, asi tři týdny před jeho zvolením do funkce prezidenta republiky, ústav sociální péče stanovil počet jeho odpracovaných let: zohlednil roky zaměstnání, ilegální práce a válečná léta, od 26. května 1908 do 7. března 1945 mu uznal 36 let, 9 měsíců a 13 dnů.⁸⁹⁹ Ústava z roku 1963, kde se v článku 220. hovoří o prezidentovi republiky, mu za plnění jeho funkcí přiřkla 40 000 nezdaněných dinárů měsíčně. O dva roky později mu svazová skupština onu částku navýšila na 550 000 dinárů, ale za dva další roky došlo ke zdvojnásobení. Od 1. ledna 1967 dostával ještě 10 000 dinárů měsíčně na reprezentaci a od 7. ledna byla tato částka každý měsíc zvětšená ještě o dalších 1000 dinárů. Na výdaje, které měl jako vrchní velitel, dostával od r. 1970 10 000 dinárů měsíčně, a kromě toho mu Komunální ústav sociální péče od roku 1956 vyplácel příplatek na děti pro vnuky

896 AJ, 838, LF II-1/78, K 4, Krajačić Stevo – Titovi, 12. 11. 1945; 25. 5. 1946;

A. Ranković, *Dnevničke zabeleške*, c. d., s. 280; G. Vlahov, *Život u Belom dvoru*, c. d., s. 86; AS, *Dedijer*, t. j. 233, *Vyprávění M. Tripala*, 30. 1. 1986.

897 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 889, 900.

898 J. Pirjevec, *Il gran rifiuto. Guerra fredda e calda tra Tito, Stalin e l'Occidente*, Editoriale Stampa Triestina, Trieste, 1990, s. 204; *Kult Josipa Broza Tita, II*, <http://www.nrbg.rs/content/view/blog/134/153>, s. 4.

899 AJ, 838, LF, III-10/2.

Jožeka a Zlaticu, když byl jeho syn Aleksandar (Miša) vymazán ze zmíněné výplatní listiny.⁹⁰⁰

Pro investice do výstavby prezidentových protokolárních objektů, ochrany, cestování doma i v zahraničí a do „všeho dalšího“ existoval zvláštní rozpočet s prostředky čerpanými ze státních rezerv. Prezidentův generální sekretariát, který jinak vyplácel výplaty Titovi a jeho personálu, neměl o tomto rozpočtu přehled. Na starosti jej měl generál Milan Žeželj, národní hrdina a velitel gardy, Srb z Liky, který byl ve válce devětkrát raněn a Tita, jak vypráví Louis Adamič, doslova zbožňoval.⁹⁰¹ Je třeba zdůraznit, že Tito stál stát mnohem víc než král Alexandr, i když ten měl největší soukromý majetek mezi světovými monarchy, hned za japonským císařem. Vladimír Popović, který se na počátku 60. let staral o Titův rozpočet, tvrdil, že v roce 1960 činily roční výdaje na chod dvora přibližně miliardu a sto milionů dinárů.⁹⁰² Obklopoval se drahocennými předměty, které byly naprosto zbytečné. Stačí zmínit, že na čepici nosil státní znak z čistého zlata, používal zlatou psací soupravu a na ruce stále nosil prsten s nápadným diamantem. Aby ospravedlnil ten svůj maloměšťácký zvyk, tvrdil, že jde o prsten, který si před válkou koupil v Moskvě jako rezervu pro případ finanční nouze. Ten mu ve skutečnosti sklouzl z vyhublé ruky během ofenzivy *Schwarz*, jak tvrdí Đilas. A prsten, co nosil po válce a pyšnil se jím i na fotografii pořízené na titulní stránku biografie, kterou roku 1952 pro americký časopis *Life* napsal Vladimír Dedijer, neměl vůbec nic společného s žádnou investicí pro případ nouze. Dostal jej od sovětské vlády na vlastní přání, když navštívil Moskvu na jaře 1946.⁹⁰³

Nechal si ušít maršálskou uniformu, kterou ve spolupráci se skupinou stylistů okrášlil vhodnou dekorací, a pravidelně se v ní objevoval na schůzkách s důstojníky, ale i tehdy, kdykoli chtěl zdůraznit, že za ním stojí armáda. Když se ho jednou Vladimír Dedijer zeptal, proč je tak posedlý uniformami, téměř mu odseknul, že by je nikdy nenosil, kdyby všichni Jihoslované byli intelektuálové: „Bohužel jsou naši lidé většinou venkovani a ty víš, jaký je na venkově kult uniformy. Každý sedlák sní o tom, že se jeho dítě dostane do státní služby, a hlavně tam, kde se nosí uniforma.“⁹⁰⁴ Převlékal se třikrát čtyřikrát denně a pravidelně se vystavoval paprskům ultrafialového záření, aby si zachoval přiměřené opálení. Na

900 Tamtéž.

901 V. Dedijer, *Novi prilozhi*, III., c. d., s. 107; L. Adamič, c. d., s. 565.

902 M. Đilas, Tito, c. d., s. 192; AS, Dedijer, t. j. 3.

903 M. Đilas, Tito, c. d., s. 246; S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 843;

Poslednji vizit J. Broza Tita k I. V. Stalinu, *Istoričeskij Arhiv*, 2, 1993, s. 28.

904 AS, Dedijer, t. j. 111, *Strojopis IV. svazku Titovy biografie*, s. 867.

konci padesátých let si k velkému rozčarování svých obdivovatelů začal barvit vlasy, nechal si udělat trvalou ondulaci a dal si spravit zuby. Když někomu podal ruku, nestisknul mu ji, jen ji lehce nadzvednul, čímž ho přiměl k spontánní úkloně.⁹⁰⁵ Nikdo neuměl jako on – říká Savka Dabčević-Kučarová – pouze pohledem, způsobem, jak ti podal ruku, pozdravem odkázat každého do patričních mezí. Stejně postupoval i s nejbližšími spolupracovníky, například s Bakarićem nebo s Kardeljem.⁹⁰⁶ „Nikdy nekomunikoval pouze slovy,“ říká dále Savka Dabčević-Kučarová. Komunikoval i „výrazem tváře, mluvou, pohledem, a především postojem“.⁹⁰⁷ „Ani na chvíli nepřestává být generálním tajemníkem strany, prezidentem republiky a maršálem,“ doplňuje ji Dobrica Ćosić.⁹⁰⁸ Od Karađorđeviče převzal i zvyk být kmotrem každému devátému dítěti, které se narodí v jedné rodině,⁹⁰⁹ na dostihových závodištích se objevili koně „ze stáje maršála Tita“. Zatímco v roli kmotra vytrval přibližně dvacet let, role chovatele koní brzy zanechal. Důvěrné zprávy, které mu posílala tajná policie o jeho oblíbenosti mezi lidem a které pravidelně četl, byly nejspíš nekriticky přibarvené.⁹¹⁰ „Záliba v přehnaném a vulgárním přepychu, kterou projevují nejvýše postavení členové režimu,“ psal v polovině šedesátých let americký konzul ze Záhřebu, „je jednou z jejich nejne příjemnějších vlastností. Rozdíl mezi teorií a praxí komunismu v tomto ohledu široká veřejnost odsuzuje víc než kterýkoli jiný projev tohoto společenského systému.“⁹¹¹ Zdaleka nejhorší to bylo v poválečných letech, kdy byl pro „obyčejný lid“ zaveden zvláštní přidělový systém různých kupónů a lístků na nákup potravin a oděvů, zatímco privilegovaní jedinci byli posedlí po statcích, o kterých se jim tak dlouho mohlo jen zdát. Příznačný je případ Edvarda Kardelja, který již od května 1944 nejvíce toužil po plnicím peru. O rok později si mohl dopřát i leccos jiného.⁹¹² Srbský spisovatel a partyzán Dobrica Ćosić si ve svém deníku v roce 1950 postěžoval: „Vnější rysy naší byrokracie je možné zjednodušeně popsat těmito znaky a věcmi: Dedinje. Automobil. Nylonové punčochy. Pelerína z balonového hedvábí. Kožený kabát. Boty „velebit“ mimo volný trh. Diplomatický obchod. Lov. Jízda na koni. Tenis. Premiéry. Návštěvy malířských ateliérů. Zvaní

905 M. Đilas, Tito, c. d., s. 207; D. Ćosić, Piščevi zapisci (1951–1968), c. d., s. 156.

887 D. Ćosić, Piščevi zapisi (1951–1968), c. d., str. 21.

906 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 675, 858.

907 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 861.

908 D. Ćosić, Piščevi zapisci (1951–1968), c. d., s. 189.

909 M. Đilas, Tito, c. d., s. 213.

910 Tamtéž. Nikolić, c. d., s. 105.

911 NARA, Pol 15-1 Yugo, 25. 2. 1964.

912 AS, Arhiv Dedijer, t. j. 111, Strojopis IV. svazku Titovy biografie, s. 866;

t. j. 271, E. Kardelj V. Dedijerovi, 7. 5. 1944; V. Dedijer E. Kardeljovi, 6. 7. 1944.

významných malířů a herců na večere. Záliba ve fotbalu a umění /.../.“ V protikladu k tomu si poznamenal: „V Čubuře (na předměstí Bělehradu – pozn. překl.) celé noci, od devíti večer do rána čekají ve frontě na maso ve volném prodeji. Celé rodiny mají služby a střídají se v čekání. Množství lidí před řeznictvími. Sedí, povídají si, vyhrávají, stěžují si, hádají se... Skutečnost se čím dál míň podobá ideálu.“⁹¹³

Tito byl často mimo Bělehrad, přičemž zpočátku nejraději jezdil do Slovinska, na jezero Bled, kde pobýval hlavně v létě, aby se vyhnul únavnému vedru hlavního města. Od roku 1947 a dále si vybral jako svou nejoblíbenější rezidenci istrijské souostroví Brijuni, kde si přivlastnil vily, jež pocházely z dob rakousko-uherské monarchie nebo z království Itálie. Nejdříve bydlel ve vile vévody ze Spoleta, kterou později přenechal Kardeljovi, a sám si nechal postavit novou a větší, přizpůsobenou pro recepce, na kterých mohlo být až 500 lidí. Souostroví nechal zalesnit a přetvořil ho, jak zaznamenal západoněmecký velvyslanec v sedmdesátých letech, ze „skromné rozpadlé usedlosti v současný komplex, který připomíná venkovskou rezidenci nějakého římského císaře“. Na 770 hektarech, na nichž se páslo okolo 200 kusů spárkaté divoké zvěře, dal postavit luxusní hotel a celou řadu bungalovů určených nejvyšším představitelům jugoslávského vedení a významným hostům z ciziny.⁹¹⁴ Mezi nimi nechyběli členové evropských královských rodů ani světoznámí herci, jako byli: Orson Welles, Sophia Lorenová, Gina Lollobrigida, Josephine Bakerová, Liz Taylorová, Richard Burton, Yul Brynner a další.⁹¹⁵ Nechal upravit pláže, pořídil si i zoologickou zahradu s exotickou zvěří, kterou mu darovali afričtí a asijské prezidenty, a na ostrůvku Vanga si dal postavit vlastní útočiště, kde se bavil vyvoláváním fotografií a pěstováním vinné révy, a především opracováváním kovu a dřeva. Byl hrdý na to, že je mu blízký svět techniky. Měl také vlastní vinný sklípek, do kterého rád zval hosty. Pro zvlášť významné tam měl i lahve s datem jejich narození.⁹¹⁶ Příznačné přitom je, že stavební práce na Brijunách prováděli vězni, což Titovi nevadilo, neboť vše, „co bylo v dějinách velké, postavili otroci“.⁹¹⁷ Podle slov britského velvyslance tak vznikla směsice Arkádie a zoologické zahrady Whipsnade poblíž Londýna.⁹¹⁸

913 D. Čosić, Piščevi zapisci (1951–1968), c. d., s. 21.

914 PA, B 42, Band 1343. Mandić, Tito izbliza, c. d., s. 126, 127.

915 S. Dabčević-Kučar, '71, II., c. d., s. 677; AS, Dedijer, t. j. 3.

916 M. Vrhunec, Josip Broz, c. d., s. 31.

917 M. Đilas, Tito, c. d., s. 196; V. Dedijer, Novi prilozii, III., c. d., s. 621;

D. Čosić, Piščevi zapisci (1951–1968), c. d., s. 186.

918 TNA, FCO 28/2162.

Během desetiletí po válce se v tom přeslazeném ráji o Titovo pohodlí a ochranu staralo několik tisíc lidí. Jak zaznamenal jeden z jeho lékařů, ani jeden z moderních vládců nežil ve větším přepychu a blahobytu.⁹¹⁹

„Revolucionáři“ z Titova okolí neměli nic proti tomuto satrapskému vkusu, částečně proto, že se sami poměrně rychle přizpůsobili privilegiím, která přinášela moc, a částečně z opatrnosti, aby nepřišli o jeho přízeň. I oni si přivlastnili vily a bohatství „nepřátel lidu“⁹²⁰ a zvykli si na sladký, často nemorální život, jako kdyby si chtěli vynahradiť, co propásli.⁹²¹ Později si po celém státu stavěli skvostné paláce a požadovali od jugoslávské armády, aby je udržovala ze svého rozpočtu, tvrdíce, že jde o „Titovy vily“. Ale ve skutečnosti je používali sami. Šlo o prestižní soutěžení a výsledkem byla řada rezidencí – vila Dalmácie ve Splitu, vila Tikveš a Tamiš v Baranji, vila v bosenském Bugojnu, vila Galeb u dalmatského Igalá, dále ve Skopji, Ochridu, na Zlatiboru.⁹²² „Všichni byli dobrovolní služebníci jednoty strany a ideologie,“ říká Đilas, „naprosto odcizení a bezmocní vně své sekty, vně moci a utopie.“⁹²³

Ale ne úplně všichni, jak se dá soudit podle toho, co po vítězství tvrdil Dedi-jerovi jeden z nejmávanějších srbských komunistických intelektuálů, Milentije Popović. A sice že strana rychle utrácí kapitál, který nashromáždila před válkou a během ní. Ani Kardelj nebyl, alespoň na začátku, úplně nezdrženlivý. Když byl na podzim roku 1945 na zasedání ministrů zahraničních věcí velmocí v Londýně, pozvali jej jako vedoucího delegace na slavnostní večeři do Buckinghamského paláce. „Představ si,“ vyprávěl pak svému kolegovi, „anglický král nám na pozlacených talířích servíroval tu strašnou anglickou válečnou pašťiku *spam* (lančmít, pozn. překl.). Vidíš, jak je skromný, a to za ním stojí celé britské impérium. To, když před pár týdny u nás byla na návštěvě britská parlamentní delegace, podávala se večeře o deseti chodech.“⁹²⁴

Pro vládnoucí třídu byly, po sovětském vzoru, v Bělehradě a dalších republikových hlavních městech otevřeny speciální obchody, ve kterých se dalo pořídit

919 A. Matunović, Titova sovladarica, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2008, s. 61.

920 M. Đilas, Tito, c. d., str. 193.

921 L. Becele Ranković, c. d., s. 126.

922 V. Cenčić, Titova, c. d., s. 49, 161; AS, Đilas, t. j., 68, Krtačni odtisi, s. 706.

923 M. Đilas, Tito, c. d., s. 186.

924 M. Gligorijević, c. d., s. 257; AS, Dediđer, t. j. 111, Strojopis IV. svazku Titovy biografie, s. 868, 869.

spotřební zboží, které jinde nebylo. V Bělehradu byl zvlášť důležitý „diplomatický obchod“,⁹²⁵ do něhož měli přístup členové svazové vlády, členové ÚV a diplomaté. Ceny tam byly nízké, vlastně symbolické.⁹²⁶ „Abych vám řekl pravdu,“ o mnoho let později vzpomínal Đilas, „na konci války jsem byl i já sám na rozpacích z toho, co se stalo takřikajíc přes noc s komunistickou elitou. To se projevilo v mé vnitřní rozpolcenosti, v mém znepokojení – nemohl jsem sám sebe přesně vymezit, najít se: nelíbila se mi loupež vil, aut, sledování toho, kdo kde sedí na slavnostech, jestli dostal to či ono vyznamenání, a pak ty nové obchody, hierarchizace podle funkcí, na ústřední, republikové, armádní úrovni, stejně jako u tajné služby – to vše před očima hladovějících a vyčerpaných lidí. Nejvýraznější představitel toho všeho byl Tito – neprojevoval ani míru, ani vkus a vůči nejbližším začal být arogantní – nejdřív jim dal pocítit, že něco znamenají, jen pokud jsou jeho spolupracovníky: podle nejvyššího vzoru se řídili i ostatní, záleželo na jejich postavení a hierarchii.“⁹²⁷ Když sběratel umění Ante Topić Mimara odkázal svou uměleckou sbírku „chorvatskému národu“, dal ji Tito prostě umístit do své záhřebské rezidence, vily Weiss (kterou Ante Pavelić zabavil nějaké bohaté židovské rodině). Při prohlídce právě dorazivších uměleckých děl do vily se Đilas ozval s poznámkou, že by bylo dobré dát je do muzea. Tito se ospravedlňoval: „Ty nevíš, příteli, co je stát – to slouží reprezentaci a taky je to tady více v bezpečí.“⁹²⁸ Přepych Tita do konce života neomrzel. Když se mu krátce před smrtí nelíbila vila v léčebně Igalo, kam si odjel léčit ischias, postavili mu v Miločeru palác, byť tam byla k dispozici bývalá králova vila. Byla však nevelká a málo reprezentativní.⁹²⁹

Ale ani to by nebylo tak zlé. Nejhorší bylo, že se hned po válce začala utvářet silná vertikální komisařsko-stranická linie, která působila jako samostatná moc, paralelně se státní. „Taková vertikála,“ říká Gojko Nikoliš, „musela nutně vést k negativním důsledkům: přerostla v autonomní moc a začala přejímat funkci byrokratického vedení.“ První na ráně se samozřejmě ocitli intelektuálové, protože už ze své podstaty byli automaticky podezřelí. „Příliš přemýšlejí.“⁹³⁰ Jak oni, tak i široké lidové masy, které o výsadách příslušníků stranické elity sotva co věděly,

925 M. Đilas, Tito, c. d., s. 186.

926 M. Đilas, Tito, c. d., s. 193;

V. Dedijer, Novi prilozii, III., c. d., s. 217.

927 M. Đilas, N. Gaće, Bošnjak Adil Zulfikarpašić, Bošnjački Institut, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995, s. 91.

928 M. Đilas, Tito, c. d., s. 197.

929 Tamtéž, s. 196.

930 G. Nikoliš, c. d., s. 644, 645; A. Nenadović, c. d., s. 200.

až do Titovy smrti neměli možnost vyjádřit svůj názor na tyto věci. Málokdy se stalo, že by se veřejné mínění projevilo natolik, že by si ho někdo všiml. Jako když byl na konci šedesátých let v Bělehradě a dalších městech promítán film, který ukazoval Titovu každodennost v luxusní vile na Brijunách, obklopené překrásným parkem. Scénu, v níž bylo vidět maršála, jak sedí na terase s cigaretou v ústech a tužkou podtrhává nějaký zjevně důležitý dokument, publikum komentovalo ironicky a s posměchem. Ale nešlo jen o posměch: když diváci uviděli Titovu zoologickou zahradu, nemohli se zdržet komentáře k tomu, jak je „o zvířata na Brijunách lépe postaráno než o dělníky ve státě“.⁹³¹

931 PA, B 12, Svazek 547.